

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра педагогіки та психології

ВОДОЛАЗСЬКА О.О.

ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до організації самостійної роботи
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
освітньо-професійної програми спеціальності 053 Психологія»
денної та заочної форм навчання**

Одеса 2024

Рекомендовано навчально-методичною радою Міжнародного гуманітарного університету протокол № 1 від 30 серпня 2024 р.

Укладач

Водолазська О.О. – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки та психології Міжнародного гуманітарного університету

Рецензенти:

Асєєва Ю.О. - доктор психологічних наук, доцент, завідувачка кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки Одеського національного економічного університету

Бабчук О.Г. – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Навчально-методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Психологія особистості» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня освітньо-професійної програми спеціальності 053 «Психологія» денної та заочної форми навчання [Електронне видання]. Одеса: МГУ, 2024. 30 с.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	4
Очікувані результати навчання.....	4
Тематичний зміст навчальної дисципліни.....	6
Структура навчальної дисципліни	8
Організація та форми проведення практичних занять	9
Теми практичних занять та методичні рекомендації до підготовки.....	11
Завдання до самостійної роботи та методичні рекомендації до їх виконання	14
Вказівки щодо оптимальної організації діяльності здобувачів під час виконання самостійних завдань.....	18
Приклад тестових завдань для самоперевірки	21
Питання до підсумкового контролю	25
Форми підсумкового контролю успішності здобувачів.....	28
Критерії оцінювання	29
Перелік рекомендованої літератури.....	31

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна програма дисципліни «Психологія особистості» особистості дозволяє систематизувати усі властивості, якості та характеристики людини як особистості, сучасні психологічні теорії та підходи до розуміння особистості, її ідентифікаційні характеристики. Дисципліна забезпечує отримання знань до професійної діяльності здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 053 Психологія, спираючись на підґрунтя вивчення різноманітних наукових напрямків, що дають можливість вивчити і визначити ті характеристики, які зумовлюють унікальність людини, її індивідуальні характеристики, поведінку, мотивацію, емоції та розвиток особистості в умовах сучасного суспільства.

Метою курсу є формування здатності здійснення психологічного аналізу особистості і самоаналізу власного внутрішнього світу, що сприятиме досягненню особистісної і професійної зрілості, реалізації свого потенціалу, дасть можливість правильно орієнтуватися у сутності міжособистісних стосунків.

Основними завданнями навчальної дисципліни «Психологія особистості» є:

1. Вивчення психічних властивостей і взаємин особистості.
2. Вивчення індивідуальних особливостей і відмінностей.
3. Дослідження міжособистісних зв'язків, статусу і ролей особистості в різних спільнотах.
4. Вивчення суб'єкта суспільної поведінки і конкретних видів діяльності.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Під час вивчення навчальної дисципліни «Психологія особистості» здобувачі повинні:

знати:

- на понятійному рівні – основні методологічні та теоретичні категорії психології особистості; вітчизняні та зарубіжні ортодоксальні та сучасні концепції та теорії особистості, що пояснюють основні положення дисципліни «Психологія особистості»;
- пояснювати складові структури особистості, функції і характеристики свідомості й самосвідомості; загальні закономірності, чинники, умови і рушійні сили розвитку особистості;
- описувати індивідуально-психологічні властивості людини, розбіжності у характері та темпераменті; причини і сутність пошуку сенсу життя; критерії психічного, психологічного і соціального здоров'я особистості;

уміти:

- усвідомлювати життєві цілі, ціннісні орієнтації, глибинні мотиви поведінки своєї особистості;
- на основі розуміння власних індивідуально-психологічних властивостей знаходити способи реалізації свого творчого потенціалу та шляхи вирішення найважливіших життєвих завдань і проблем;
- знаходити шляхи гармонізації власного особистісного розвитку.

ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Предмет, завдання та методи психології особистості. Психологія особистості як наукова дисципліна. Основні напрями вивчення особистості. Базові категорії психології особистості: індивід, суб'єкт діяльності, особистість, індивідуальність. Основні етапи історії досліджень особистості. Методи психологічного дослідження у психології особистості.

Тема 2. Концепції особистості фрейдизму і неофрейдизму. Теорія особистості Зігмунда Фрейда. Аналітична психологія Карла-Густава Юнга. Індивідуальна психологія Альфреда Адлера. Соціокультурна психологія Карен Хорні. Гуманістичний психоаналіз Еріка Фромма. Епігенетична теорія розвитку особистості Еріка Еріксона.

Тема 3. Диспозиційний напрям у психології особистості. Загальна характеристика диспозиційного напрямку у психології особистості. Диспозиційна теорія особистості Гордона Оллпорта. Теорія типів особистості Ганса Айзенка. Структурна теорія рис особистості Раймонда Кеттела.

Тема 4. Когнітивний підхід до особистості. Загальна характеристика когнітивного підходу до особистості. Розвиток мислення в онтогенезі (теорія Жана Піаже). Теорія особистісних конструктів Джорджа Келлі. Теорія поля Курта Левіна.

Тема 5. Гуманістичний напрям у психології особистості. Загальна характеристика гуманістичного напрямку. Теорія самоактуалізації Абрахама Маслоу. Феноменологічна теорія Карла Роджерса. Особистість у логотерапії Віктора Франкла. Екзистенційна психологія Ролло Мея.

Тема 6. Теорії особистості психологів США і Європи. Соціально-когнітивна теорія Альберта Бандури. Теорія соціального наочіння Джуліана Роттера. Психологія свідомості Вільяма Джемса. Особистість в «описовій психології» Вільгельма Дільтея та Едуарда Шпрангера. Теорії особистості у французькій соціологічній школі. Транзактний аналіз Еріка Берна.

Тема 7. Особистість в українській психології. Зародження психологічної науки на території України. Київська наукова школа. Розвиток наукових напрямків та шкіл психології особистості на Україні у період ХІХ - ХХІ ст.. Наукове становлення української персонології (Л.С.Виготський, Г.С.Костюк, С.Л.Рубінштейн, К.К.Платонов, В.О.Котов-Хроменко, Г.З.Бедний, І.Г.Білявський, Б.Й.Цуканов, Т.П.Вісковатова, О.П.Саннікова, С.М.Симоненко, О.Я.Чебикін та ін.).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II.

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ

Тема 8. Індивідуально-психологічні властивості особистості. Загальна характеристика властивостей людини як індивіда. Погляди психологів на роль генетичних чинників у розвитку особистості. Вікові індивідні властивості та особистість. Статевий диморфізм і статева ідентифікація особистості.

Тема 9. Темперамент як міра розвитку і еволюції індивідних психологічних властивостей особистості. Активність і реактивність особистості. Проблеми конструювання типологій особистості. Типологія і психодіагностика темпераменту. Загальна характеристика психодинамічних властивостей особистості.

Тема 10. Соціально-психологічна характеристика особистості . Соціально зумовлені характеристики особистості. Поняття про характер. Типологія характерів. Акцентуації характеру. Поняття про мотивацію та її місце в структурі психіки. Теорії мотивації.

Тема 11. Соціальне середовище і соціалізація особистості. Поняття соціалізації як процесу формування особистості. Концепції соціалізації. Соціальні ролі. Соціалізація як інкультурація. Гендерна соціалізація.

Тема 12. Ідентифікаційні характеристики особистості: формування «Я-концепції». Характеристика самосвідомості. «Я-концепція» як результат соціального розвитку особистості. Самооцінка як найважливіший компонент «Я-концепції». Формування особистості : акме-розвиток.

Тема 13. Розвиток і формування особистості. Характеристика понять: «розвиток», «формування». Основні теорії розвитку особистості в дитинстві. Розвиток і формування самосвідомості.

Тема 14. Особистість та індивідуальність. Індивідуальність та індивідуальні розбіжності особистості. Здібності як прояв індивідуального у психіці. Рівні здібностей. Види і структура здібностей. Виникнення здібностей.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

[illegible]

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФОРМИ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

При вивченні дисципліни «Психологія особистості» взаємопов'язуються такі форми роботи: аудиторна, позааудиторна пошуково-аналітична; творча робота.

Аудиторна самотійна робота реалізується у процесі лекційних та практичних занять.

Під час практичного заняття студенти детально аналізують фактори, що впливають на психічний розвиток особистості людей різних вікових періодів; навчаються застосовувати діагностичний інструментарій для вивчення психологічних проблем осіб різних вікових категорій та особливостей психіки, що спонукають особистість до подальшого становлення та розвитку.

При проведенні практичних занять обговорюються попередньо визначені запитання, до яких студенти готують тези виступів, доповіді. Акцентується увага на:

- 1) уміння студентів аналізувати навчальний матеріал;
- 2) здатність формулювати та відстоювати свою позицію;
- 3) особисту активність;
- 4) можливість науково мислити та виважено обґрунтовувати свої думки;
- 5) сформованість навичок самотійного аналізу наукових першоджерел;
- 6) якість підготовки доповідей (індивідуальних та групових);
- 7) підготовка презентацій.

На практичному занятті проводиться обговорення здобувачами питань з тем, що попередньо визначені робочою навчальною програмою. Під час підготовки до практичних занять студенти мають опанувати методи самотійної роботи з джерелами інформації, засвоїти навички дослідної роботи, збагачують зміст матеріалу, який уже вивчили, доповнюють свої знання, впорядковують і закріплюють навчальний матеріал, що сприятиме поглибленню знань та формуванню самотійного, творчого мислення.

Етапи підготовки до практичного заняття:

- вивчення плану практичного заняття, розуміння сутності питань заняття;
- ознайомлення з переліком літератури;
- опрацювання основних понять, конспекту лекції з даної теми;
- складання плану відповідей на поставлені питання.

У процесі практичних занять перевіряється засвоєння отриманих і на

лекціях, і за допомогою самостійного вивчення знань шляхом попередньо підготовленого методичного матеріалу – тестів для виявлення ступеня опанування здобувачами необхідними теоретичними і практичними положеннями змісту даної навчальної дисципліни. Крім того, застосовуються такі форми аудиторної роботи під час практичних занять, як опитування, дискусії, рефлексивний аналіз розуміння матеріалу тощо. Підготовка до практичних занять потребує ґрунтовної теоретичної і практичної самостійної роботи студентів.

При проведенні семінарських занять обговорюються попередньо визначені запитання, до яких студенти готують тези виступів, доповіді. При проведенні семінарів акцентується увага на:

- уміннях студентів аналізувати навчальний матеріал;
- здатності формулювати та відстоювати свою позицію;
- особистій активності;
- можливості науково мислити та виважено обґрунтовувати свої думки;
- сформованості навичок самостійного аналізу наукових першоджерел;
- якості підготовки доповідей(індивідуальних та групових);
- підготовці презентацій.

Дискусії, «круглі столи», майстер-класи дозволяють виявити індивідуальні особливості розуміння проблеми, яка обговорюється, навчитися у творчій суперечці визначати істину, відстоювати особисту точку зору , знаходити аргументи для підтримки спільного уявлення з певних проблемних питань. У процесі дискусії здобувачі збагачують зміст матеріалу, який уже вивчили, доповнюють свої знання , впорядковують і закріплюють навчальний матеріал. Під час проведення семінарських занять можна застосувати різні форми їх проведення:

- запитання і аргументовані відповіді з коментарями;
- розгорнуті бесіди;
- дискусії, «круглі столи» і майстер-класи;
- уважне прослуховування доповідей, презентацій та їх обговорення;
- вирішення проблемних питань та груповий розбір конкретних ситуацій;
- застосування брейнстормінгу чи «потоків ідей».

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПІДГОТОВКИ

Тема 1. Предмет, завдання та методи психології особистості.

1. Психологія особистості як наукова дисципліна.
2. Напрями вивчення особистості.
3. Базові категорії психології особистості: індивід, суб'єкт діяльності, особистість, індивідуальність.
4. Основні етапи історії досліджень особистості.
5. Методи психологічного дослідження у психології особистості.

Тема 2. Концепції особистості фрейдизму і неофрейдизму.

1. Теорія особистості Зігмунда Фрейда.
2. Аналітична психологія Карла-Густава Юнга.
3. Індивідуальна психологія Альфреда Адлера.
4. Соціокультурна психологія Карен Хорні.
5. Гуманістичний психоаналіз Еріка Фромма.
6. Епігенетична теорія розвитку особистості Еріка Еріксона.

Тема 3. Диспозиційний напрям у психології особистості.

1. Загальна характеристика диспозиційного напрямку у психології особистості.
2. Диспозиційна теорія особистості Гордона Оллпорта.
3. Теорія типів особистості Ганса Айзенка.
4. Структурна теорія рис особистості Раймонда Кеттела.

Тема 4. Когнітивний підхід до особистості.

1. Загальна характеристика когнітивного підходу до особистості.
2. Розвиток мислення в онтогенезі (теорія Жана Піаже).
3. Теорія особистісних конструктів Джорджа Келлі.
4. Теорія поля Курта Левіна

Тема 5. Гуманістичний напрям у психології особистості.

1. Загальна характеристика гуманістичного напрямку.
2. Теорія самоактуалізації Абрахама Маслоу.
3. Феноменологічна теорія Карла Роджерса.
4. Особистість у логотерапії Віктора Франкла.
5. Екзистенційна психологія Ролло Мея.

Тема 6. Теорії особистості психологів США і Європи.

1. Соціально-когнітивна теорія Альберта Бандури.
2. Теорія соціального навчання Джуліана Роттера.
3. Психологія свідомості Вільяма Джемса.
4. Особистість в «описовій психології» Вільгельма Дільтея та Едуарда Шпрангера.
5. Теорії особистості у французькій соціологічній школі.
6. Транзактний аналіз Еріка Берна.

Тема 7. Особистість в українській психології.

1. Зародження психологічної науки на території України.
2. Київська наукова школа.
3. Розвиток наукових напрямків та шкіл психології особистості на Україні у період XIX -XXI ст..
4. Наукове становлення української персонології.
5. Психологічні школи українських учених: Л.С.Виготський, Г.С.Костюк, С.Л.Рубінштейн, К.К.Платонов, В.О.Котов-Хроменко, Г.З.Бедний
6. Школи дослідження аспектів психології особистості науковців Одеси: С.Л.Рубінштейн, Г.З.Бедний, І.Г.Білявський, Б.Й.Цуканов, Т.П.Вісковатова, О.П.Саннікова, С.М.Симоненко, О.Я.Чебикін та ін.

Тема 8. Індивідуально-психологічні властивості особистості.

1. Загальна характеристика властивостей людини як індивіда.
2. Погляди психологів на роль генетичних чинників у розвитку особистості.
3. Вікові індивідні властивості та особистість.
4. Статевий диморфізм і статева ідентифікація особистості.

Тема 9. Темперамент як міра розвитку і еволюції індивідних психологічних властивостей особистості.

1. Активність і реактивність особистості.
2. Проблеми конструювання типологій особистості.
3. Типологія і психодіагностика темпераменту.
4. Загальна характеристика психодинамічних властивостей особистості.

Тема 10. Соціально-психологічна характеристика особистості .

1. Соціально зумовлені характеристики особистості.
2. Поняття про характер.
3. Типологія характерів.

4. Акцентуації характеру.
5. Поняття про мотивацію та її місце в структурі психіки.
6. Теорії мотивації.

Тема 11. Соціальне середовище і соціалізація особистості.

1. Поняття соціалізації як процесу формування особистості.
2. Концепції соціалізації.
3. Соціальні ролі.
4. Соціалізація як інкультурація.
5. Гендерна соціалізація.

Тема 12. Ідентифікаційні характеристики особистості: формування «Я-концепції».

1. Характеристика самосвідомості.
2. «Я-концепція» як результат соціального розвитку особистості.
3. Самооцінка як найважливіший компонент «Я-концепції».
4. Формування особистості : акме-розвиток.

Тема 13. Розвиток і формування особистості.

1. Характеристика понять: «розвиток», «формування».
2. Основні теорії розвитку особистості в дитинстві.
3. Розвиток і формування самосвідомості.

Тема 14. Особистість та індивідуальність.

1. Індивідуальність та індивідуальні розбіжності особистості.
2. Здібності як прояв індивідуального у психіці.
3. Рівні здібностей.
4. Види і структура здібностей.
5. Виникнення здібностей.

ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ЇХ ВИКОНАННЯ

Тема 1. Предмет, завдання та методи психології особистості.

1.Перевірте, чи знаєте Ви основні поняття теми: індивід, особистість, індивідуальність, вікові особливості, статевий деморфізм, індивідуально-типологічні характеристики, нейродинамічні властивості мозку, особливості функцій великих півкуль, основні періоди в розвитку психологічних поглядів на особистість: філософсько-літературний, клінічний та експериментальний. Вкажіть, на які наукові джерела Ви спираєтесь при наданні визначень зазначених понять?

Практичне завдання:

- 1.Підготуйте реферат за темою «Основні етапи історії досліджень особистості».
2. Надайте письмову характеристику методам психологічного дослідження, які застосовуються при вивченні властивостей, рис і якостей особистості. Наведіть приклади застосування конкретних методів.

Тема 2. Концепції особистості фрейдизму і неофрейдизму.

Підготуйте доповідь / есе за вибраною темою:

1. Письмово опишіть основні концептуальні положення і принципи теорії З.Фрейда. Розкрийте основні характеристики структурних компонентів особистості за З.Фрейдом. Визначте основні положення теорії З.Фрейда стосовно природи людини.
 2. Дайте відповідь на запитання: в чому полягає різниця між особистим і колективним несвідомим в теорії К.Юнга? Чи поділяєте Ви позицію Юнга стосовно існування колективного несвідомого? Опишіть концепцію архетипівЮнга. Який архетип Юнг пов'язував з досягненням самореалізації в зрілості?
 3. Яка Ваша думка стосовно адлерівської концепції прагнення до неперевершеності? Як Ви у своєму житті прагнете цього? Чи можете Ви сказати, чим відрізняються ваші особисті цілі і спрямованість від цілей і спрямованості ваших друзів?
 4. Як пояснює К.Хорні розбіжності між нормальною і невротичною особистістю з позиції невротичних потреб чи тенденцій?
 5. Е.Еріксон стверджує, що досягнення его-ідентичності – це боротьба на протязі всього життя. Ви з цим згодні? Якщо так, то з якими проблемами ідентичності може зустрічатися людина в ранній зрілості і в старості.
- На всі запитання дайте письмову відповідь.*

Тема3. Диспозиційний напрям у психології особистості.

Круглий стіл:

1. Надайте характеристику висунутій Г.Олпортом концепції «функціональної автономії». Чи можуть люди розірвати свої мотиваційні зв'язки з минулим, чи ця концепція є теоретичним безглуздом? Аргументуйте відповідь. Підкріпіть свою відповідь прикладами.

2. Чи згодні Ви з висловлюваннями Г.Айзенка, що за основні особливості людської поведінки відповідають, головним чином, три основні риси (типи) індивідуума? Чи згодні Ви з Айзенком, що індивідуальні варіації в кожному діапазоні рис відображають нейрофізіологічні розбіжності?

3. Поясніть, чим відрізняються наукові підходи Г.Олпорта, Р.Кеттела і Г.Айзенка до класифікації рис особистості? Наведіть приклади, які ілюструють розуміння кожним із персонологів терміну «риса особистості». Як Ви поясните висловлювання дослідників стосовно того, що поведінка людини визначається взаємодією рис і ситуацій?

Тема 4. Когнітивний підхід до особистості.

Практичне завдання:

Підготуйте реферати за темами:

1. Загальна характеристика когнітивного підходу до особистості. (письмово)
2. Розвиток мислення в онтогенезі (теорія Жана Піаже).
3. Теорія особистісних конструктів Джорджа Келлі.
4. Теорія поля Курта Левіна. поведінки інших.

Тема 5. Гуманістичний напрям у психології особистості.

Підготуйте доповідь за вибраною темою:

1. Загальна характеристика гуманістичного напрямку (письмово).
2. Надайте свою оцінку ієрархічній теорії мотивації А.Маслоу. Чи має сенс його точка зору на мотивацію людини в напрямку розуміння вашої особистої поведінки і поведінки інших? Наведіть приклад.
3. Визначте і опишіть основні концептуальні характеристики феноменологічної теорії Карла Роджерса.

Підготуйте есе за темою:

1. Підготуйте есе на тему «Людина в пошуках справжнього сенсу» (за творами В.Франкла).

Тема 6. Теорії особистості психологів США і Європи.

Практичне завдання:

Підготуйте презентацію на одну із зазначених тем:

1. Соціально-когнітивна теорія особистості Альберта Бандури.
2. Теорія соціального научіння Джуліана Роттера.

- 3. Психологія свідомості Вільяма Джемма.
- 4. Особистість в "описовій психології" Вільгельма Дільтея та Едуарда Шпрангера.
- 5. Теорії особистості у французькій соціологічній школі
- 6. Транзактний аналіз Еріка Берна

Тема 7. Особистість в українській психології.

Практичне завдання:

- 1. Розвиток наукових напрямків та шкіл психології особистості на Україні у період ХІХ - ХХІ століть (доповідь).
- 2. Підготуйте презентацію на основі вивчення матеріалів про одну з наукових шкіл з психології особистості, що виникла і розвивалась на Одещині.

Тема 8. Індивідуально-психологічні властивості особистості.

Практичне завдання:

- 1. Проаналізувати та описати основні положення наукової роботи П.В.Лушина «Особистісні зміни як процес: теорія і практика» Одеса: Аспект, 2005. 334с. Надати психологічний аналіз особистісного змінювання.

Підготуйте есе за темою:

- 1. Психологічний аналіз особистісного змінювання.

Тема 9. Темперамент як міра розвитку і еволюції індивідуальних психологічних характеристик.

Практичне завдання:

- 1. Визначити основні характеристики взаємовідношення типів темпераменту і характеру за параметрами реактивності і активності.
- 2. Охарактеризувати зв'язок типів темпераменту і характеру.

Підібрати методики:

- 1. Підібрати кейс психодіагностичних методик для дослідження індивідуальних властивостей особистості за параметром активності.

Тема 10. Соціально-психологічна характеристика особистості.

Практичне завдання:

Підготувати доповіді з презентацією за наступними темами:

- 1. Соціально зумовлені характеристики особистості
- 2. Поняття про характер. Типологія характерів
- 3. Акцентуації характеру
- 4. Поняття про мотивацію та її місце в структурі психіки
- 5. Теорії мотивації.
- 6. Підібрати методики для діагностики акцентуацій характеру.

Тема 11. Соціальне середовище і соціалізація особистості.

Участь у бесіді:

1. Назвати і охарактеризувати концепції соціалізації.
2. Як можна пояснити схожість і розбіжності понять «соціалізація» і «інкультурація»? Які стержневі характеристики різних культур можна виокремити? Наведіть приклади впливу культури на особистість.
3. Аргументувати висловлювання Л.Д.Столяренко стосовно того, що розбіжності особистості чоловіка і жінки зумовлені переважно біологічними факторами чи соціальними? Навести результати досліджень науковців.

Практичне завдання:

1. Презентувати зміст твору Стівена Левітта і Стівена Дабнера «Думай як фрік». Київ, 2016. 216 с. Надати аналіз прочитаного.

Тема 12. Ідентифікаційні характеристики особистості.

Ділова гра:

1. Охарактеризувати дослідження У.Джемса, Т.Шибутані, Р.Бернса про формування «Я-концепції».
2. Визначити і охарактеризувати рівні, які включає «Я-концепція» як сукупність установок людини, спрямованих на себе, за дослідженнями Р.Бернса.
3. Пояснити особливості формування «Я-ідентичності» за дослідженнями Е.Еріксона.
4. Які етапи побудови цілісної особистості, індивідуації виокремлює К.-Г.Юнг?

Практичне завдання:

1. Пояснити основні концептуальні положення наукового дослідження А.В.Сергєєвої «Психологія інтегральної ідентичності». Одеса: Лерадрук, 2013. За результатами прочитаного твору зробити презентацію.

Тема 13. Розвиток і формування особистості.

Підготувати есе за вибраною темою:

1. Розвиток особистості як процес кількісних та якісних змін.
2. Роль спадковості і середовища у розвитку особистості.
3. Виховання і навчання у процесі розвитку особистості.
4. Як відбувається процес соціалізації?
5. Вплив соціальних мереж на соціалізацію особистості.

Тема 14. Особистість та індивідуальність

Круглий стіл:

1. Визначити і охарактеризувати біологічні і соціальні основи особистості.
2. Назвати і охарактеризувати теорії рис особистості.

3. Середовищні і генетичні детермінанти рис особистості.
- 4.. Характеристика рівня, видів і структури здібностей.
5. Охарактеризувати засади виникнення здібностей.

Практичне завдання:

1. Підібрати діагностичний матеріал для виміру рис особистості та індивідуальних розбіжностей.

ВКАЗІВКИ ЩОДО ОПТИМАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНИХ ЗАВДАНЬ

Позааудиторна робота з дисципліни «Психологія особистості» має характер пошуково-аналітичної і наукової роботи.

Самостійна робота здобувачів є важливою складовою навчально-виховного процесу закладу вищої освіти, оскільки оволодіння професійними знаннями та уміннями відбувається лише через організацію власної пізнавальної діяльності.

Самостійна робота здобувачів вищої освіти потребує серйозної та стійкої мотивації, яка визначається необхідністю ефективної професійної діяльності. Основним завданням організації самостійної роботи здобувачів з дисципліни «Психологія розвитку та особистісного зростання» є формування у студентів умінь самостійно та свідомо працювати не лише з отриманим навчальним матеріалом, але і з новою науковою інформацією, закладення основ самоорганізації, саморегуляції та самовиховання, формування умінь і навичок постійного підвищення своєї кваліфікації.

У процесі вивчення дисципліни «Психологія особистості» передбачено такі форми самостійної роботи здобувачів:

1. Знайомство з науковою та навчальною літературою відповідно зазначених у програмі тем.
2. Самостійне опрацювання окремих питань навчальної дисципліни.
3. Виконання практичних (професійно-орієнтованих) та творчих завдань.
4. Підготовка доповідей та есе.
5. Підготовка до підсумкового контролю.

Запропоновані завдання для самостійної роботи забезпечують: системність знань та засобів навчання; оперування розумовими процесами; критичність мислення; володіння засобами обробки інформації; здібність до творчої праці.

Виконання професійно-орієнтованих завдань

Професійно-орієнтовані завдання є комплексною сукупністю навчальних завдань, трансформованих таким чином, що їх вирішення моделює завдання, з якими можуть зіткнутися здобувачі в майбутній професійній діяльності.

Алгоритм виконання

Алгоритм роботи над професійно-орієнтованих завдань включає 4 етапи: підготовчий, планування, етап виконання та етап самоаналізу.

- Визначте основні поняття теми;
- Підберіть та проаналізуйте літературу з проблеми дослідження;
- Здійсніть аналіз отриманих даних;
- Самоаналіз: виявлення труднощів, які виникли під час виконання завдання.

Підготовка доповіді

Доповідь – це розгорнутий виклад певної наукової проблеми (теми, питання). Структура тексту доповіді складається із вступу, основної й підсумкової частин.

Алгоритм підготовки доповіді

- Ознайомтеся з темою, продумайте структуру та зміст.
- Опрацюйте літературу, складіть план доповіді, підберіть приклади.
- Узагальніть основний матеріал у вигляді схеми, таблиці, класифікації тощо. Вкажіть свої погляди щодо проблеми доповіді.
- Підготуйте тези доповіді (можливо у письмовій формі). Проговоріть доповідь вголос, перевірте наголошування деяких слів, уточніть значення незнайомих слів.

Творча робота здобувачів першого (бакалаврського) рівня передбачає становлення особистості майбутнього психолога у процесі вивчення навчальної дисципліни «Психологія особистості» за рахунок індивідуального ставлення до отримання нових знань. Під час підготовки до практичних занять за допомогою виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань здобувач виявляє самотійність у пошуку наукових джерел (не лише тих, що запропоновані викладачем, але й за індивідуальним бажанням), у виборі діагностичного інструментарію, що спонукає його до творчого вирішення навчальної проблеми. В результаті у студента виникають нові ідеї, завдяки чому продуктивність самотійності під час опанування нових наукових

матеріалів зростає.

Позааудиторна робота з дисципліни «Психологія особистості» є необхідною для розширення пізнання студентів. Дана робота має характер пошуково-аналітичної і наукової. Завдання, які виконують студенти у процесі самостійної роботи, сприяють розвитку організованості, впевненості, аналітичного мислення, формування умінь та навичок самостійного пошуку наукового матеріалу. Робота над виконанням запланованих для самостійної роботи завдань поглиблює та закріплює знання і уміння, отримані студентами під час лекцій та практичних і семінарських занять. Найбільш доцільними, на наш погляд, є такі форми проведення самостійної роботи:

- пошук та аналіз наукових джерел за заданою темою;
- модельовання знайденого теоретичного матеріалу;
- рецензування, аналіз та презентація першоджерел;
- відповідальне ставлення до виконання домашніх завдань;
- ретельна підготовка до дискусій і «круглих столів».

Отримані у процесі самостійної роботи знання можуть бути використані студентами під час вирішення тестових завдань. Для перевірки рівня знань студентів можуть бути запропоновані наступні тестові завдання.

**ПРИКЛАД ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ
з курсу «Психологія особистості»**

1. Як пояснюється соціалізований індивід, що втілює найсуттєвіші соціально-значущі властивості, має свою життєву позицію, здатність до вибору та відповідальність ?
 - а)індивід
 - б)особистість
 - в)індивідуальність
 - г)організм

2. Яка галузь знань займається вивченням психічних властивостей людини?
 - а)психологія особистості
 - б)соціальна психологія
 - в)біхевіористична психологія
 - г) психоаналіз

3. За допомогою якого поняття описується людина, як представник біологічного виду Homo sapiens?
 - а) індивід;
 - б) особистість;
 - в) індивідуальність;
 - г) всі відповіді не вірні.

4. Які складові містить структура особистості за К.К.Платоновим?
 - а) спрямованість;
 - б) підструктура досвіду;
 - в) підструктура форм відображення;
 - г) всі відповіді вірні.

5. Яке визначення властиве поняттю здібностей?
 - а) психологічні властивості особистості, які виражають її індивідуальність;
 - б) психологічні властивості особистості, які виражають її ставлення до життя;
 - в) психологічні властивості особистості, які виражають її готовність до успішного виконання діяльності;
 - г) всі відповіді не вірні.

6. Що саме свідчить про рівень здібностей?
 - а) результат діяльності;
 - б) спосіб реалізації діяльності;

- в) якість оволодіння діяльністю;
- г) талант.

7.Що вивчає психологія особистості?

- а)взаємозв'язок людини з природою;
- б)процес навчання і отримання знань;
- в) вплив соціальних мереж на поведінку;
- г) властивості, стабільні риси, якості, поведінкові моделі індивіда.

8. Який дослідник є засновником психоаналітичної теорії особистості?

- а) Карл Роджерс;
- б) Зігмунд Фрейд;
- в) Альберт Бандура;
- г) Жан Піаже.

9.Який тип особистості передбачає теорія Гіппократа?

- а) аналітичний та інтуїтивний;
- б) холерик, сангвінік, флегматик, меланхолік;
- в) екстраверт та інтроверт;
- г) невротичний і психотичний.

10. Який метод вивчення особистості передбачає аналіз продуктів діяльності людини?

- а) спостереження
- б) експеримент;
- в) проєктивний метод;
- г) опитувальник.

11. Що означає «єго» за теорією З.Фрейда?

- а) частина особистості, яка відповідає за несвідомі бажання;
- б) частина особистості, що керує розумною поведінкою і адаптацією до реальності;
- в) сукупність моральних і етичних принципів;
- г) емоційний компонент особистості.

12. Який підхід у психології особистості вважається гуманістичним?

- а) підхід, який зосереджений на вивченні несвідомого;
- б) підхід, що акцентується на соціальних чинниках;

- в) підхід, який підкреслює унікальність, самореалізацію і внутрішній потенціал людини;
- г) підхід, що орієнтований на вивчення поведінкових реакцій.

13. Який тест часто використовується для оцінки особистісних рис?

- а) тест Равена;
- б) метод асоціацій;
- в) Міннесотський багатоаспектний особистісний опитувальник (MMPI);
- г) тест на вивчення IQ.

14. Як називається теорія особистості, згідно якої основні риси особистості можуть бути зведені до п'яти основних факторів?

- а) теорія когнітивного диссонансу;
- б) теорія Великої п'ятірки;
- в) теорія самоефективності;
- г) теорія соціального навчання.

15. Чим займається типологія особистості?

- а) вивченням психічних розладів;
- б) класифікацією особистостей на основі певних характеристик і рис;
- в) розробкою методів психотерапії;
- г) вивченням впливу спадковості на розвиток особистості.

16. Яке поняття описує тенденцію особистості до оптимізму і прагненню до позитивних цілей?

- а) резилієнтність;
- б) прокрастинація;
- в) самоефективність;
- г) позитивна орієнтація.

17. Теорія якого персонолога розкриває концептуальні положення сенсу життя?

- а) В.Франкл;
- б) А.Бандура;
- в) К.Хорні;
- г) А.Маслоу.

18. Яка теорія особистості акцентує увагу на процесі інтеграції індивідуальних біологічних чинників та чинників виховання і соціокультурного оточення?

- а) психоаналітична з.Фрейда;
- б) епігенетична Е.Еріксона;
- в) соціокультурна К.Хорні;
- г) індивідуальна психологія А.Адлера.

19. Що означає поняття розвитку особистості?

- а) сформованість міжособистісних стосунків;
- б) виокремлення в онтогенезі якісно своєрідних етапів;
- в) динамічний процес, еволюція на протязі усього життя, як результат прагнення різних компонентів особистості до єдності, інтеграції, цілісності, гармонії;
- г) якісні зміни психіки, що відбуваються у межах еволюційного розвитку живих істот, зумовлені ускладненням їх взаємодії з навколишнім середовищем.

20. Як розглядається особистість у диспозиційній теорії?

- а) набір не пов'язаних одна з одною диспозицій;
- б) динамічна система, що розвивається і включає риси особистості та її мотивацію, що об'єднане у єдине ціле;
- в) сукупність природних і реалізованих архетипів;
- г) людина, яка має найкраще психічне здоров'я, краще справляється зі стресом, має високий рівень самооцінки, більш адаптивна до нових ситуацій.

ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ
(екзамен)

з курсу «Психологія особистості»

1. Визначення та психологічна характеристика поняття «особистість» з позиції зарубіжних та українських психологів.
2. Розбіжності і визначення понять: людина, індивід, суб'єкт діяльності, особистість, індивідуальність.
3. Професійні якості особистості майбутнього психолога.
4. Діяльнісна теорія особистості. Структура діяльності.
5. Структурно-динамічний підхід в психології особистості.
6. Дослідження рис особистості в українській психології.
7. Сила волі як основа свідомості та особистості.
8. Концепція сенсу життя С.Л.Франкла.
9. Психологічні концепції сенсу життя.
10. Теорія особистісних конструктів Дж.Келлі.
11. Функціоналістський підхід У.Джемса.
12. Психоаналітична концепція З.Фрейда.
13. Его-психологія, психосоціальна концепція розвитку особистості Е.Еріксона.
14. Соціокультурна концепція К.Хорні.
15. Теорія В.Райха: характерний м'язовий панцир як фактор , що заперечує розвиток особистості.
16. Індивідуальна психологія А.Адлера: від «комплексу неповноцінності» до особистісного росту.
17. Концепція розвитку особистості Е.Берна.
18. Аналітична психологія К.Г.Юнга.
19. Біхевіоризм або поведінкова психологія.
20. Когнітивний підхід у психології.
21. Основні положення гуманістичної психології.
22. Гуманістичний підхід Е.Фромма та класифікація соціальних характерів.
23. Гуманістичний та феноменологічний підхід до аналізу особистості К.Роджерса.
24. Основні положення трансперсональної психології.
25. Концепція психосинтезу Р. Асаджіолі.
26. Трансперсональний підхід до людини С. Грофа.
27. Гуманістична теорія особистості А.Маслоу.
28. Основні положення диспозиційної теорії особистості Г.Олпорта.
29. Структурна теорія рис особистості Р.Кеттела.

30. Детермінанти (чинники) розвитку особистості, їх характеристика.
31. Рушійні сили психічного розвитку, їх характеристика.
32. Умови та закономірності психічного розвитку, їх характеристика.
33. Критеріальні характеристики вікових періодів, їх визначення.
34. Психічний і особистісний розвиток людини.
35. Провідна роль суспільного навчання і виховання у психічному і особистісному розвитку людини.
36. Періодизація вікового розвитку.
37. Особливості психічного розвитку в ранньому віці.
37. Психічний і особистісний розвиток дитини в дошкільному віці.
38. Розвиток самосвідомості молодшого школяра.
39. Загальна характеристика психічного і особистісного розвитку підлітка.
40. Педагогічно занедбані підлітки. Вплив педагогічної занедбаності на розвиток особистості.
41. Акцентуації в характері підлітків. Психодіагностика акцентуйованих рис особистості.
42. Розвиток самосвідомості особистості у ранній юності.
43. Загальні особливості зрілої особистості.
44. Становлення суб'єкта життєдіяльності й індивідуальності на етапі ранньої дорослості.
45. Розвиток Я-концепції у зрілому дорослому віці.
46. Реалізація мудрості як сенс життя у старості.
47. Психологічна характеристика самопізнання особистості.
48. Самоставлення і особистісний сенс «Я».
49. Я-концепція особистості як засіб забезпечення внутрішньої узгодженості.
50. Формування Я-концепції на різних стадіях розвитку.
51. Вікові зміни змісту Я-концепції у розвитку особистості.
52. Розбіжності між «реальним Я» та «ідеальним Я».
53. Самооцінка особистості, її види та механізми. Їх характеристика.
54. Засоби діагностики самооцінки.
55. Рефлексія як механізм самосвідомості особистості.
56. Ідентифікація у формуванні особистості.
57. З.Фрейд про ідентичність.
58. Загальні характеристики самопізнання особистості.
59. Основні чинники, що впливають на формування самооцінки молодшого школяра.
60. Психологічні особливості саморозвитку особистості.
61. Поняття особистісного зростання.
62. Технології самореалізації особистості на різних етапах онтогенезу.

63. Механізми формування стереотипів та упереджень у процесі саморозвитку особистості.
64. Самосвідомість і самооцінка особистості студента закладу вищої освіти.
65. Структура особистості за К.К.Платоновим.
66. Соціально зумовлені характеристики особистості.
67. Поняття про характер. Типологія характерів.
68. Поняття про мотивацію та її місце в структурі психіки особистості.
69. Компоненти теорії особистості.
70. Критерії оцінки теорії особистості.
71. Методи дослідження особистості.
72. Свідомість, її структура за А.В.Петровським.
73. Поняття про самосвідомість. Етапи формування самосвідомості.
74. Процес самопізнання. його структура і роль у становленні особистості.
75. Методи та шляхи самопізнання.
76. Психодіагностика міжособистісних стосунків.
77. Бар'єри самопізнання і саморозвитку особистості.
78. Темперамент як міра розвитку та еволюції індивідних психологічних властивостей особистості.
79. Типологія темпераменту. Характеристика типів темпераменту.
80. Проблеми взаємозв'язку темпераменту і характеру.
81. Методики дослідження розвитку індивідних психологічних властивостей особистості.
82. Здібності як індивідуально-психологічні особливості особистості.
83. Види та структура здібностей.
84. Здібності як прояв індивідуального у психіці.
85. Адаптивність людини і фундаментальна типологія індивідуальності.
86. Типи людей і «локус контролю».
87. Сенсорна типологія: візуальний тип, аудіальний тип, кінестетичний тип. Їх характеристика.
88. Типологія маніпулятивних типів характеру (за Е.Шостромом).
89. Основні положення психогеоетричної типології.
90. Основна мета, завдання та методи психології особистості.

ФОРМИ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. При поточному контролі оцінці підлягають: рівень теоретичних знань та вміння працювати з науковою літературою, знання матеріалу, продемонстрованого у виконаних (як правило) індивідуальних завданнях; обґрунтованість висновків, а також самостійність та повнота вирішення практичних завдань та аналізу матеріалів; активність та систематичність роботи на заняттях; результати виконання домашніх завдань, тестів, експрес-опитувань тощо.

Форми проведення поточного контролю: усне опитування студентів, вирішення практичних завдань, тестові завдання (для зацікавленості у навчанні, розвитку здібностей студента може бути передбачено виконання інших, індивідуальних для кожного студента завдань).

Проміжний контроль проводиться після вивчення відповідних тем або блоку тем з метою з'ясування ступеню засвоєності студентами відповідного об'єму опрацьованого та вивченого матеріалу та подальшої оцінки рівня отриманих знань. Форми проведення проміжного контролю: тренувальні вправи, експрес-контроль на лекціях, тестове опитування, співбесіда (усне спілкування).

Підсумковий контроль у формі екзамену.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ (для іспиту / заліку)

Рівень знань оцінюється:

- **«відмінно» / «зараховано» А - від 90 до 100 балів.** Студент виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно знаходити та опрацьовувати необхідну інформацію, демонструє знання матеріалу, проводить узагальнення і висновки. Був присутній на лекціях та семінарських заняттях, під час яких давав вичерпні, обґрунтовані, теоретично і практично правильні відповіді, має конспект з виконаними завданнями до самостійної роботи, презентував реферат (есе) за заданою тематикою, проявляє активність і творчість у науково-дослідній роботі;
- **«добре» / «зараховано» В - від 82 до 89 балів.** Студент володіє знаннями матеріалу, але допускає незначні помилки у формуванні термінів, категорій, проте за допомогою викладача швидко орієнтується і знаходить правильні відповіді. Був присутній на лекціях та семінарських заняттях, має конспект з виконаними завданнями до самостійної роботи, презентував реферат (есе) за заданою тематикою, проявляє активність і творчість у науково-дослідній роботі;
- **«добре» / «зараховано» С - від 74 до 81 балів.** Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, але дає недостатньо обґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки. При цьому враховується наявність конспекту з виконаними завданнями до самостійної роботи, реферату та активність у науково-дослідній роботі;
- **«задовільно» / «зараховано» D - від 64 до 73 балів.** Студент був присутній не на всіх лекціях та семінарських заняттях, володіє навчальним матеріалом на середньому рівні, допускає помилки, серед яких є значна кількість суттєвих. При цьому враховується наявність конспекту з виконаними завданнями до самостійної роботи, рефератів (есе);
- **«задовільно» / «зараховано» E - від 60 до 63 балів.** Студент був присутній не на всіх лекціях та семінарських заняттях, володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні, на всі запитання дає необґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки, має неповний конспект з завданнями до самостійної роботи.
- **«незадовільно з можливістю повторного складання» / «не зараховано» FX – від 35 до 59 балів.** Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.

«незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни» / «не зараховано» F – від 0 до 34 балів. Студент не володіє навчальним матеріалом.

ТАБЛИЦЯ ВІДПОВІДНОСТІ РЕЗУЛЬТАТІВ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ЗА РІЗНИМИ ШКАЛАМИ

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Варій М.Й. Психологія особистості. Львів: Видавництво львівської політехніки, 2016. 608 с.
2. Москалець В.П. Психологія особистості. Київ: Ліра_К, 2021. 364 с.
3. Психологія особистості : Словник-довідник / За редакцією П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. Київ: Рута, 2001. 320 с.
4. Столяренко О.Б. Психологія особистості. Київ: Видавництво «Центр навчальної літератури», 2019. 280 с.
5. Титаренко Т.М. Сучасна психологія особистості. Київ: Каравела.2023.372 с.

Допоміжна

- 1.Берн Е. Ігри, у які грають люди. Київ: Форс Україна, 2022.288с.
2. Водолазська О.О., Зоріна А.І. Ставлення до майбутнього осіб з різним рівнем саморозвитку. Перспективи та інновації науки №3(3). 2021. С.220-231.
3. Водолазська О.О., Міхневич В.Г.Психологічні детермінанти саморозвитку особистості. *Ресурси та чинники психологічного благополуччя особистості// Матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми сучасної психології особистості»* (21 березня 2019 р., м. Одеса, Україна)-Одеса, 2019, ВМВ. С. 121-127
4. Водолазська О.О., Цимбал М.Р. Факторна структура упевненої у собі особистості.Наукові перспективи №9(39), 2023. С.542-551.
- 5.Клейнман П. Психологія 101: факти, теорія, статистика, тести й таке інше. Харків: КСД, 2023.239с.
6. Кузікова С.Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці: монографія. Київ: Університетська книга. 2021.408с.
7. Левітт С., Дабнер С. «Думай як фрік». Київ, 2016. 216 с.
8. Лушин П.В. «Особистісні зміни як процес: теорія і практика» Одеса: Аспект, 2005.334с
- 9.Максименко С.Д. Загальна психологія: Підручник для студентів вузів. 2-ге вид., перероб. і доп. Вінниця: Нова Книга.2004. 448с.
10. Періг І.М. Практикум з психології: психодіагностичні методики для самозмінювання. Тернопіль: СМП «Тайп», 2017.116 с.
11. Першина Л.А. Загальна психологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. 2004.436 с.
12. Практикум із психології: навчальний посібник. Харків: ХНУМТ ім. О.М.Бекетова, 2019.157 с.
- 13..Сергеєва А.В. «Психологія інтегральної ідентичності».Одеса: Лерадрук, 2013

14. Х'єлл Л., Зіглер Д. Теорії особистості. 1998.608 с. (Серія «Майстри психології»).
15. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків:Прапор, 2007. 640 с.
16. Яблонко В.М. Психолого-педагогічні основи формування особистості. Київ: «Центр навчальної літератури», 2018. 280 с

Інформаційні ресурси

- 1.Бібліотека Міжнародного гуманітарного університету: офіційний сайт. URL: https://mgu.edu.ua/science_library
- 2 Бібліотека Університету Ушинського : офіційний сайт. URL: <https://library.pdpu.edu.ua>
3. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт. URL: <http://www.mon.gov.ua>
- 4.Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського: офіційний сайт. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
- 5.Одеська національна наукова бібліотека: офіційний сайт. URL: <http://odnb.odessa.ua/>